

Femfaktormodellen – OCEAN

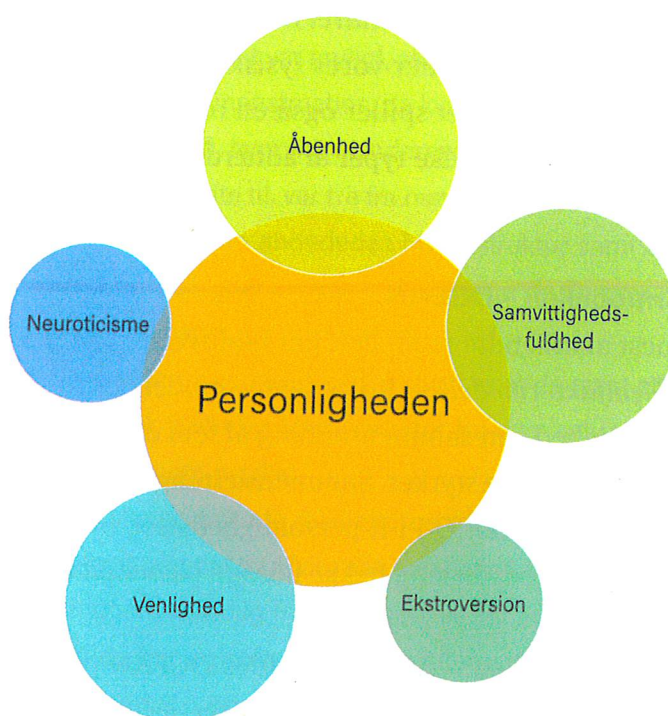
En af de mest anerkendte modeller, der beskriver, hvad personlighed består i, er *femfaktormodellen*. Ifølge denne model består vores individuelle personlighed i en sammensætning af fem overordnede personlighedstræk i forskellige styrker. Sammensætningen kan man afdække ved hjælp af en såkaldt NEO-PI-R-personlighedstest, hvor testpersonen skal svare på, hvor godt en lang række udsagn passer på vedkommende selv.

I femfaktormodellen – som ofte kaldes OCEAN på grund af for bogstaverne på engelsk i de fem træk – er de overordnede træk eller dimensioner i personligheden:

- 1) Åbenhed (eng. *openness*); scorer man højt på denne dimension, er man orienteret mod nye oplevelser og originale ideer, og man er mere tilbøjelig til at tage risici.

- 2) Samvittighedsfuldhed (eng. *conscientiousness*); scorer man højt på denne dimension, udviser man en høj grad af trofasthed og selvdisciplin, og man er ofte velforberedt.
- 3) Ekstroversion (eng. *extraversion*); scorer man højt på denne dimension, er man meget udadvendt, dvs. man henter primært sin energi fra samvær med andre mennesker og den ydre verden, og man er mere dominerende i sociale sammenhænge. Scorer man lavt (introversion), foretrækker man sit eget selskab og har ikke det samme behov for stimulation som ekstroverte mennesker.
- 4) Venlighed (eng. *agreeableness*); scorer man højt på denne dimension, er man meget imødekommende og gavmild, og man foretrækker at komme godt ud af det med alle folk, hvilket betyder, at man ofte tilsidesætter sine egne behov.
- 5) Neuroticisme (eng. *neuroticism*); scorer man højt på denne dimension, er man meget bekymret anlagt, og man har en højere tendens til at opleve negative følelser som vrede, angst og nedtrykthed. Man er også mere modtagelig for stress.

Figur 4. De fem personlighedstræk i femfaktorteorien, som tilsammen udgør et individs personlighed. Man har de forskellige træk i forskellige styrker – dette er illustreret ved cirklernes forskellige størrelser.

Femfaktormodellen bygger på en meget stor mængde dataindsamling, og empirien viser blandt andet, at personlighedstrækkene er ret stabile livet igennem. Man ser også kønsmæssige forskelle; kvinder scorer f.eks. i gennemsnit markant højere end mænd ved trækket venlighed

og trækket neuroticisme. Kritikere af teorien peger dog på, at den ikke anerkender forskellige sociale konteksters indflydelse på personlighedens udtryk.

Det er også vigtigt at huske på, at personlighed og livsførelse ikke hænger uløseligt sammen. Selvom man har en personlighed med en høj grad af neuroticisme, kan man sagtens tilrettelægge sit liv, så dette træk ikke skaber så mange komplikationer for én.

Det store spørgsmål er, hvad kilden til vores individuelle sammensætning af personlighedstræk er: Er de funderet i vores genetiske arv eller vores (opvækst)miljø?

Tvillingestudier peger på, at genetikken bestemmer gennemsnitligt ca. halvdelen af vores placering i de fem personlighedsdimensioner (i nogle af dimensionerne spiller arvelighed en større rolle end andre). Det er med andre ord en meget ligelig kombination af arv og miljø, der former vores personlighed. Den genetiske arv giver os nogle fastlagte dispositioner, dvs. tilbøjeligheder, men det er *samspillet* med vores miljøer og vores erfaringer, som bestemmer, hvilke genetiske træk der kommer til udtryk, og hvilke der ikke gør. Fordi vi har en stærk genetisk disposition i retning af netop personlighedstræk, er der dog en grænse for, hvor meget vi kan ændre vores personlighed gennem livet. Hvis man f.eks. scorer lavt på dimensionen ekstroversion, betyder det, at man er introvert, og at man derfor bruger meget energi i sociale sammenhænge og har brug for tid alene til at 'lade op'. Personer, der scorer højt på den ekstroverte dimension, får derimod energi fra socialt samvær. Som introvert kan man sagtens lære at blive mere hjemmevant i at se værdien af socialt samvær, men man vil altid have et større behov for at tilbringe mere tid med sig selv, end ekstroverte har.

Tvillingestudier

Studier af tvillinger bruges ofte, når man vil afklare, hvor stor en rolle genetik spiller med hensyn til f.eks. intelligens, personlighed eller sygdomme. Man sammenligner blandt andet enæggede (monozygote) tvillinger, som er vokset op i forskellige miljøer, f.eks. fordi de er blevet bortadopteret til hver deres hjem. Eftersom det antages, at enæggede tvillinger deler 100 % af deres gener, konkluderer man, at de forskelle, man måtte finde mellem to enæggede tvillinger, som er opvokset forskellige steder, skyldes miljøpåvirkninger.

Ser man på tvillinger, som har lidelsen skizofreni, er det 50 % af enæggede tvillinger, som deler lidelsen, mens det kun gælder for 10-15 % af tveæggede tvillinger,

som kun deler 50 % af deres gener. Ud fra dette kan man både se, at genetik spiller en væsentlig rolle i udviklingen af skizofreni, men også at miljøet spiller en vigtig rolle, eftersom det ikke altid er begge enæggede tvillinger, der udvikler lidelsen.

Man skal dog være lidt varsom med konklusioner fra tvillingeundersøgelser, specielt hvis de ikke har brugt store kohorter af tvillinger. Man kan f.eks. ikke være sikker på, at en opvækst to forskellige steder har været forskellig på alle punkter. Der kan derfor have været en ensartet miljøpåvirkning, som kan have skabt en lighed hos enæggede tvillinger, som altså ikke er genetisk baseret.

Undersøgelse af det genetiske fundament for de fem personlighedsdimensioner i femfaktormodellen

Udført af: Kerry L. Jang, W. John Livesly og Philip A. Vernon.

Udgivet: 1996 (*Journal of Personality*, vol. 64, nr. 3, s. 577-591).

Formål med undersøgelsen: At estimere, hvor stor en rolle genetik spiller i forhold til de fem personlighedstræk åbenhed, samvittighedsfuldhed, ekstroversion, venlighed og neuroticisme.

Metode i undersøgelsen: Indsamling af data fra personlighedstesten NEO-PI-R med efterfølgende sammenlignende analyse.

Deltagere: 123 par enæggede tvillinger (85 søsterpar og 38 broderpar) i alderen 16-68 år (gennemsnitsalder 30,9 år) samt 127 par tveæggede tvillinger (71 søsterpar, 18 broderpar og 38 søster-bror-par) i alderen 16-68 år (gennemsnitsalder 31,7 år) fra Vancouver-området i Canada. Alle tvillingepar var vokset op i det samme hjem.

Design: Deltagerne blev sat til at udfylde NEO-PI-R-personlighedstesten hjemme, alene og i rolige omgivelser. Testen består af 240 udsagn af typen 'Jeg bekymrer mig om ting' og 'Jeg er interesseret i andre mennesker'. Man vurderer ved hvert udsagn, hvor godt det passer på en selv. Efterfølgende analyserede forskerne sammenhængen mellem testsvarene både internt i tvillingeparrene og på tværs af enæggede og tveæggede tvillingepar. Tveæggede tvillinger deler ligesom almindelige søskende kun 50 % arvemasse, så en genetisk indflydelse kommer svagere til udtryk i disse par.

Resultater af undersøgelsen: Analysen viste, at den gennemsnitlige genetisk arvede komponent i de fem personlighedsdimensioner var som følger: 61 % for åbenhed, 44 % for samvittighedsfuldhed, 53 % for ekstroversion, 41 % for venlighed og 41 % for neuroticisme.

Evaluering af undersøgelsen: Forskerne sammenlignede enæggede med tveæggede tvillingepar, og her ligger en antagelse om, at tvillinger har haft den samme opvækst (dvs. delt det samme miljø i hjemmet og andre steder). Det er dog langt fra sikkert, at dette har været tilfældet.